

กระแสปฏิวัติอาหรับ:
วิวัฒนาการทางการเมืองและก้าวอย่าง
ประชาธิปไตย

ดร.ศราวดี อารีย์¹

¹ รองผู้อำนวยการศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

กระแสปฏิวัติอาหรับ:

วิวัฒนาการทางการเมืองและก้าวอย่างประชาธิปไตย

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงวิวัฒนาการและการพัฒนาทางการเมืองของโลกอาหรับนับตั้งแต่กำเนิดของอิสลามในศตวรรษที่ 7 จนถึงช่วงเวลาก่อนเกิดปรากฏการณ์การปฏิวัติอาหรับที่ปะทุขึ้นตั้งแต่ต้นปี 2011 นอกจากนี้ ยังได้อภิปรายประเด็นเกี่ยวกับอิสลามกับระบอบประชาธิปไตยในบริบทแวดล้อมทางการเมืองที่เปลี่ยนไปในโลกอาหรับ งานศึกษานี้พบว่า แม้โลกอาหรับจะประสบความสำเร็จหลายด้านในอดีต แต่การพัฒนาทางการเมืองเชิงสถาบันของโลกอาหรับกลับไม่ค่อยเกิดขึ้น ทั้ง ๆ ที่สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ-สังคมมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างมีพลวัตตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่น่าไปสู่การลุกฮือโค่นล้มรัฐบาลในตูนิเซีย อียิปต์ ลิเบีย เยเมน และได้ลุกลามไปอีกหลายประเทศในภูมิภาค

ABSTRACT

Arab Spring: Political Evolution and Walking Step of Democracy

The objective of this article is to analyse the political evolutions and developments of the Arab World since the advent of Islam in 7th century up to the period before the emergence of the so-call “Arab Spring” that began in early 2011. Besides, this article also tries to address questions about Islam and democracy in the changing political atmosphere of the Arab world. This study found that although great progress has been achieved by the Arab in the past, their institutional political framework has never been developed in accordance with the dynamism of their own socioeconomic conditions. This, partially, led to the present uprising resulted in overthrows of the government in Tunisia, Egypt, Libya and Yemen and sparked uprising against other regimes in the region.

ความนำ

นับตั้งแต่เดือนธันวาคม 2010 โลกอาหรับต้องเผชิญกับกระแสการชุมนุมประท้วงของประชาชน ซึ่งเริ่มขึ้นที่ตูนิเซียก่อนจนทำให้ประธานาธิบดีซัยนุลอาบิดีน บิน อาลี ต้องลี้ภัยไปอยู่ในซาอุดีอาระเบีย ต่อมากระแสการลุกฮือก็เคลื่อนตัวไปยังอียิปต์ จนทำให้ประธานาธิบดีฮุสเนอ มุบาร็อก ซึ่งครองอำนาจมายาวนาน 30 ปี ต้องยอมลงจากอำนาจ กระแสการลุกฮือขึ้นของประชาชนได้แพร่ขยายต่อไปอีกหลายประเทศในย่านตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือ ดังจะเห็นได้จากสมาชิกขององค์การสันนิบาตอาหรับ (Arab League) ที่มีอยู่ 22 ประเทศ มีอยู่เพียงแค่ 4 ประเทศเท่านั้นที่ยังไม่มีการเคลื่อนไหวของประชาชน นั่นหมายความว่านับจากการเริ่มต้นในตูนิเซีย มีชาติอาหรับรวม 18 ประเทศแล้วที่ประชาชนต่างลุกฮือขึ้นชุมนุมประท้วง ทั้งที่เป็นการชุมนุมประท้วงแบบเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ต่อเนื่อง และเป็นการประชุมของประชาชนจำนวนมหาศาลที่มีความยืดเยื้อ¹

ชัยชนะอย่างงดงามของพลังประชาชนในตูนิเซียที่ต้องแลกมาด้วยเลือดเนื้อของมวลชนมากกว่า 200 ชีวิต² ถือเป็นแรงบันดาลใจชั้นดีให้แก่ประชาชนในหลายประเทศของโลกอาหรับ ที่ต่างประสบชะตากรรมที่ไม่ต่างกันมากนักจากการถูกปกครองแบบกดขี่โดยรัฐบาลที่ไม่เป็นประชาธิปไตย และถูกลิดรอนสิทธิเสรีภาพทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมมายาวนาน หลายฝ่ายพยายามทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ข้อมูลทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของกลุ่มประเทศในโลกอาหรับถูกนำมาอธิบายเชื่อมโยงเพื่อตอบโจทย์คำถามอันสอดคล้องกับสถานการณ์ความเป็นไป แต่มีงานวิชาการอยู่ไม่มากนักที่ย้อนกลับไปอธิบายวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์การเมืองของโลกอาหรับก่อนที่จะเกิดปรากฏการณ์ปัจจุบัน

บทความนี้มุ่งที่จะวิเคราะห์ปัญหาทางการเมืองภายในของโลกอาหรับ โดยศึกษาผ่านวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์นับตั้งแต่การกำเนิดของศาสนาอิสลามแห่งคาบสมุทรอาระเบียในศตวรรษที่ 7 จนกระทั่งถึงการเมืองอาหรับสมัยใหม่ เพื่อทำความเข้าใจปัญหาของโลกอาหรับจากมุมมองภายใน ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งอันนำไปสู่การลุกฮือต่อต้านผู้นำเผด็จการของประชาชนในโลกอาหรับปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังจะได้นำเสนอมุมมองของอิสลามต่อการ

¹ ดุลลิตการชุมนุมประท้วงของชาวอาหรับนับตั้งแต่เริ่มต้นได้ใน http://en.wikipedia.org/wiki/Arab_Spring

² “Tunisia protests against Ben Ali left 300 dead, says UN”. BBC News, 1 February 2011. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12335692>

ปกครองระบอบประชาธิปไตย ในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ทางเลือกหลังจากที่ลัทธิชาตินิยม-สังคมนิยมมาหับถูกโค่นล้มลงไปหลายประเทศ

สถานการณ์ในโลกอาหรับก่อนปรากฏการณ์ปฏิวัติประชาชน

สภาพการณ์ของโลกอาหรับในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา มีลักษณะโดยรวมดังนี้

1. หลายประเทศตกอยู่ภายใต้ระบอบเผด็จการที่ชนชั้นปกครองจำนวนน้อยกุมทุกสิ่งทุกอย่างไว้ในกำมือ พวกเขามีอำนาจ มีอิทธิพล มีความมั่งคั่ง มีอิสระและเสรีภาพ ในขณะที่เดียวกัน ประชาชนส่วนใหญ่กลับมีชีวิตอยู่อย่างยากจนข้นแค้น ถูกกีดกันขัดขวาง มีความทุกข์ระทมท้อแท้ ไร้การศึกษาและถูกกดขี่ข่มเหง

2. ประเทศส่วนใหญ่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำจากต่างชาติหลากหลายรูปแบบ และในช่วงเวลาที่แตกต่างกันออกไป จากปัจจัยดังกล่าวจึงส่งผลให้กลุ่มประเทศเหล่านี้สูญเสียเอกราช อิสระภาพ และอัตลักษณ์ พวกที่เข้ามายึดครองคือ ชาวยุโรปที่นับถือศาสนาคริสต์ ปฏิกริยาที่ชาวอาหรับมุสลิมแสดงออกมาจากการถูกยึดครอง มีทั้งการอยู่นิ่งเฉยไม่ทำอะไรไปจนถึงการต่อต้านด้วยความรุนแรง ส่วนบรรดาชนชั้นปกครองก็เกิดการสองจิตสองใจ

ใจหนึ่งคือ เขาเป็นพวกกับผู้ยึดครอง แล้วยอมรับแนวทางการปรับเปลี่ยนสู่ความเป็นสมัยใหม่ในบางส่วน (ไม่ใช่ทั้งหมด) แต่อีกใจหนึ่งก็รู้สึกอึดอัดขัดข้องใจกับการยึดครองของพวกเขาตะวันตก โดยเฉพาะการกดขี่ข่มเหงประชาชนจากการที่ผู้ยึดครองมีเป้าประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งในการรักษาผลประโยชน์ของตน

มีชนชั้นปกครองอาหรับน้อยคนนักที่มีใจอยู่กับประชาชน และมีเจตนาที่จะให้พวกเขามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองและการปฏิรูปสังคม หรือพูดง่าย ๆ คือ ไม่ค่อยมีผู้นำคนใดต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ

เมื่อเวลาผ่านไป ประเทศอาหรับต่างทยอยกันได้รับเอกราช ระบบกตัญญูของชาติกลับถูกแทนที่ด้วยการกดขี่จากกลุ่มคนภายในชาติด้วยตัวเอง ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นน้อยมากในแง่ของสถานภาพของประชาชน จนกว่าผู้ที่มีชื่อเสียงชาวซูดานอย่าง อัล-ตอยยิบ ศอลิห์ (Al-Tayeb Saleh) ได้ออกมาวิพากษ์วิจารณ์แบบเห็นบนามว่า “พวกอังกฤษได้สร้างทางรถไฟให้ซูดานและมันก็เป็นหนึ่งในหลาย ๆ อย่างที่เป็นเรื่องดี ๆ ที่พวกเขาทำ แต่ลัทธิล่าอาณานิคมในตัวของมันเองเป็นปรากฏการณ์ที่เลวร้ายยิ่ง หลังจากที่เรารู้ได้เฉลิมฉลองเอกราชแล้ว กลุ่ม

พวกรักชาติของเราก็กลายเป็นผู้นำของพวกเขา นำเสียใจอย่างยิ่ง นอกจากพวกเขาจะบริหารจัดการหลายสิ่งหลายอย่างผิดพลาดแล้ว ก็ยังกระทำหลายสิ่งหลายอย่างที่ไม่ถูกต้องอีกด้วย”³

3. เศรษฐกิจของโลกอาหรับถูกรอบงำ ทั้งภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมพื้นฐาน ตลอดจนเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ ซึ่งภายหลังกลายเป็นการเข้าซื้อให้สัมปทาน เช่น น้ำมัน และก๊าซธรรมชาติ ในทุกกรณี ปรากฏว่าส่วนแบ่งที่ถูกส่งกลับคืนให้ประชาชนนั้นมียุ่่น้อยมาก ประชาชนถูกมองว่าเป็นเพียงผู้อยู่ใต้การปกครองมากกว่าที่จะเป็นพลเมืองของชาติ พวกเขาต้องถูกบีบบังคับให้พอใจกับสิ่งใด ๆ ก็ตามที่รัฐเสนอให้

สภาพการณ์เช่นนี้ถูกซ้ำเติมด้วยการตีความหลักการศาสนาแบบแคบ ๆ ที่พยายามสร้างความชอบธรรมให้แก่ชนชั้นปกครองหรือไม่ก็สร้างความชอบธรรมต่อความไม่เสมอภาคที่เกิดขึ้น โดยอ้างว่าสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจากพระประสงค์ของพระเจ้า

บทวิเคราะห์เรื่องวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์⁴

หากพิจารณาจากประวัติศาสตร์และอารยธรรมของโลกอาหรับที่ผ่านมา เราอาจสังเกตเห็นลักษณะเด่น ๆ ทางการเมืองของโลกอาหรับในภาพรวม ซึ่งจะขออธิบายเป็นข้อ ๆ เพื่อให้สามารถเข้าใจได้ง่าย ดังนี้

ประการแรก รัฐอิสลามที่ก่อกำเนิดขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์หรือในช่วงต้นของศตวรรษที่ 7 นั้น ถูกจัดตั้งขึ้นและถูกปกครองภายใต้หลักสำคัญ 3 ประการ คือ

1. โองการที่ถูกวิวัฒน์ลงมาจากพระเจ้าผ่านทางศาสนทูตมุฮัมมัด (ช.ล.) ซึ่งก็ถูกรวบรวมขึ้นเป็นมหาคัมภีร์อัล-กุรอาน โองการที่ถูกวิวัฒน์ลงมาเหล่านี้เป็นแนวทางชี้ทางการดำเนินวิถีชีวิตของปัจเจกชนมุสลิมทั้งหลาย ตลอดจนอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวเขากับพระเจ้า ระหว่างตัวเขากับศาสนทูต ระหว่างตัวเขากับพี่น้องมุสลิมอื่น ๆ และพลโลกที่มีได้เป็นมุสลิม

2. คำพูดหรือการกระทำของศาสนทูตมุฮัมมัดในช่วงที่ท่านมีชีวิตอยู่ อันเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมากมายที่เหล่าบรรดามุสลิมต้องเผชิญอยู่ในยุคนั้น

3. ธรรมเนียมปฏิบัติ บรรทัดฐาน และสามัญสำนึก ซึ่งถูกนำมาใช้ปฏิบัติในยุคนั้น ๆ

³ Al-Majalla Magazine, 24 January 2004, p.89

⁴ สรุบทความจาก Alghatam, Mohammad J.K. & Galal, Mohamed Noman. (2007) Arab and Muslim Issues in a Changing World. Bahrain Centre for Studies and Research.

ตามระดับความก้าวหน้าและความรอบรู้ของมนุษย์ ตลอดจนความก้าวหน้าทางด้านวิชาการ และวัฒนธรรมในช่วงเวลาต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์

ประการที่สอง ทันทีที่ศาสนทูตมุฮัมมัดได้สิ้นชีวิตลง ประชาชาติมุสลิมต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ยากลำบาก ไม่รู้จะเดินหน้าปกครองรัฐที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่นี้ต่อไปอย่างไร เพราะไม่มีผู้ขึ้นนำหรือพิมพ์เขียวที่อธิบายรายละเอียดในการปกครองยกเว้นหลักการศาสนากว้าง ๆ ทั่วไป ด้วยเหตุนี้ พวกเขาจึงหันไปอาศัยธรรมเนียมปฏิบัติของชนเผ่าที่พวกเขาเคยใช้มาเป็นแนวทางชี้นำหลัก ซึ่งก็คือ

1. การเลือกผู้นำโดยใช้หลักการแบ่งสรรอำนาจระหว่าง 2 กลุ่มหลักของสังคมมุสลิม ในยุคนั้น คือ กลุ่ม “มุฮาญีรีน” หรือกลุ่มมุสลิมที่อพยพมาจากมักกะฮ์พร้อมศาสนทูตมุฮัมมัดและกลุ่ม “อันศอร” หรือมุสลิมท้องถิ่นที่อยู่ในนครมะดีนะฮ์ดั้งเดิม⁵ โดยให้แต่ละกลุ่มมีผู้นำ (Amir) ของตนเอง อย่างไรก็ตาม ผู้มีส่วนร่วมปรึกษาหารือต่างปฏิเสธแนวทางนี้

2. หลักการเลือกผู้นำจากผู้ที่เป็นสายเลือดของศาสนทูตมุฮัมมัด กลุ่มที่เสนอแนวทางนี้คือ กลุ่มที่สนับสนุนท่านอะลี อิบน์ อะบีฏอลิบ ผู้เป็นทั้งลูกพี่ลูกน้องและลูกเขยของศาสนทูตที่แต่งงานกับท่านหญิงฟาฏิมะฮ์ (ลูกสาวของศาสนทูต) แนวทางนี้เช่นกันที่ถูกปฏิเสธเนื่องจากหลายสาเหตุด้วยกัน เช่น ขณะนั้นท่านอะลียังไม่มีความอาวุโสพอเมื่อเทียบกับสาวกท่านอื่น ๆ อีกทั้งในขณะนั้นท่านอะลียังอยู่กับการจัดการพิธีศพของท่านศาสนทูต จึงมิได้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการสรรหาผู้นำมากนัก

3. หลักการเลือกผู้นำจากชนเผ่าที่ใกล้ชิดกับศาสนทูตมุฮัมมัด นั่นคือ เผ่ากูร็อยช์ (Qurash) ซึ่งผู้เข้าร่วมปรึกษาหารือต่างเห็นพ้อง แม้จะยอมรับหลังจากเกิดการถกเถียงกันอยู่พักหนึ่งก็ตาม การเลือกสรรผู้นำแบบพิเศษนี้เรียกว่า “อิจญ์มาอ์”⁶ (Ijmaa) หรือ “ความ

⁵ ตามประวัติศาสตร์บันทึกว่า เมื่อท่านศาสนทูตมุฮัมมัดทำการเผยแพร่ศาสนา จนมีชาวอาหรับทยอยกันเชื่อในสิ่งที่ท่านนำมา ฝ่ายที่ไม่เชื่อก็วางแผนลอบฆ่าท่าน พระผู้เป็นเจ้า ได้มีบัญชาให้ท่านอพยพจากนครมักกะฮ์ไปสู่นครมะดีนะฮ์ในคำคืนหนึ่ง โดยมอบหมายให้ท่านอะลีนอนแทนที่ท่าน ท่านได้อพยพพร้อมด้วยบรรดาผู้ที่เชื่อในสิ่งที่ท่านนำมาบอกจำนวนหนึ่ง เมื่อไปถึงนครมะดีนะฮ์ชาวเมืองต่างออกมาต้อนรับ ด้วยความยินดี ร้องไห้ตาไหล พร้อมกับการขับล่าน้ำต้อนรับท่าน ผู้ที่อพยพไปพร้อมกับท่านเรียกว่า “ชาวมุฮาญีรีน” (ผู้อพยพ) ส่วนผู้ที่ให้การต้อนรับเรียกว่า “ชาวอันศอร” (ผู้ให้ความช่วยเหลือ) จากนั้นท่านศาสนทูตได้สั่งให้ทั้งสองกลุ่มให้สัตยาบันในความเป็นญาติพี่น้องกัน โดยให้ชาวมุฮาญีรีนหนึ่งคนจับคู่กับชาวอันศอรหนึ่งคน เพื่อให้ต่างฝ่ายได้ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

⁶ อิจญ์มาอ์ หมายถึง ความเห็นพ้องต้องกันของคณะผู้วินิจฉัยในยุคสมัยหนึ่งต่อกฎข้อบังคับทางศาสนา ใน

เป็นเอกฉันท์” แต่ในศัพท์สมัยใหม่ก็อาจเรียกได้ว่าเป็น “มติมหาชน” (Consensus)

ผลที่ออกมาทำให้ท่านอบูบักร์ได้เป็นผู้นำ เรียกตำแหน่งนี้ว่า “เคาะลีฟะฮ์” (Caliph) เมื่อท่านอบูบักร์ใกล้เสียชีวิต ท่านได้แต่งตั้งท่านอุมร์ให้มาดำรงตำแหน่งแทน ส่วนท่านอุมร์เองใช้วิธีคัดสรรสาวกคนสำคัญ ๆ ไว้ให้ประชาชนมุสลิมเลือกกันเอง (วิธีนี้ใช้เลือกเคาะลีฟะฮ์ทั้งคนที่ 3 และคนที่ 4) ลักษณะเด่นของเคาะลีฟะฮ์ทั้ง 4 ท่านคือ ต่างก็เป็นผู้นำที่แสวงหาคำปรึกษาจากประชาชนผู้มีความรู้ความสามารถในสังคมมุสลิมในกระบวนการการตัดสินใจทั้งสิ้น

ประการที่สาม เคาะลีฟะฮ์ท่านที่ 4 หรือท่านอะลี อิบน์ อะบีฏอลิบ ต้องเผชิญกับการท้าทายใหญ่หลวง ซึ่งท้าทายที่สุดนำไปสู่สงครามกลางเมืองในโลกอาหรับที่ยืดเยื้อยาวนาน อำนาจการปกครองของท่านดำเนินอยู่ได้ไม่นาน เพราะท่านถูกลอบสังหาร ขณะที่ในยุคของท่านเองก็เกิดการต่อสู้กันเองระหว่างมุสลิมอย่างดุเดือด

ประการที่สี่ หลังจากยุคสมัยของเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมทั้ง 4 การเมืองในโลกอาหรับก็พัฒนาไปสู่ระบบใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากพัฒนาการความขัดแย้งและการต่อสู้ในหมู่มุสลิมด้วยกันเอง อีกทั้งยังได้รับอิทธิพลจากระบบการเมืองที่แพร่หลายอยู่ในขณะนั้นทั้งของอาณาจักรโรมันและเปอร์เซีย⁷ ระบบการเมืองใหม่ที่ว่านี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักการดังนี้คือ

1. หลัก “อำนาจคือ ความชอบธรรม” (Might is right) หลักการนี้ไม่มีการปรึกษาหารือ ไม่มีการถกเถียงแสดงความคิดเห็น มีแต่การบีบบังคับและการยอมจำนนอย่างสิ้นเชิง การท้าทายต่อผู้นำด้วยวิธีการใด ๆ หรือการตั้งข้อสงสัยต่อความจงรักภักดีและการเชื่อฟังจะถูกจัดการอย่างเด็ดขาด การกดขี่เข้มแข็งได้นำไปสู่การปกครองแบบเผด็จการ

2. ระบบการสืบทอดอำนาจตามสายเลือดกลายเป็นแบบแผนของการปกครอง

3. ครอบครัวชนชั้นนำ ตลอดจนบรรพบุรุษหรือผู้ให้การสนับสนุน กลายเป็นกลุ่มอภิสิทธิชนจนดูเหมือนเป็นเรื่องปกติ

4. เสถียรภาพเกิดขึ้นจากการใช้กำลังบีบบังคับ ขณะที่รัฐพัฒนาแผนการของตนเอง

เรื่องหนึ่งเรื่องไดอันเป็นกิจของประชาชาติอิสลาม

⁷ ยุคที่ศาสนทูตมุฮัมมัดถือกำเนิดขึ้น คาบสมุทรอาหรับอยู่ท่ามกลางอิทธิพลของ 2 มหาอาณาจักรที่รุ่งเรืองทั้งอำนาจ อาณาเขต และศิลปวัฒนธรรม นั่นคือ อาณาจักรไบแซนไทน์ทางตะวันตก ซึ่งเป็นคริสเตียน มีเมืองหลวงอยู่ที่กรุงคอนสแตนติโนเปิล (Constantinople) และอาณาจักรเปอร์เซีย หรือซซซานิด ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาโซโรแอสเตอร์ (Zoroaster) มีเมืองหลวงอยู่ที่ไซฟอน (Sesiphon)

ในการเข้ารุกรานยึดครองดินแดนอื่น เพื่อที่จะเก็บรวบรวมภาษีและเผยแพร่ศาสนาและภาษาอาหรับ โดยเฉพาะในยุคสมัยของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ซึ่งเป็นราชวงศ์แรกของโลกมุสลิม การเดินสายกลางและความอดทนอดกลั้นของชนชั้นปกครองมีให้เห็นอยู่ในระดับหนึ่งต่อประชาชนในชาติที่ถูกพิชิตดินแดน แต่ความอดทนอดกลั้นมีชั้นดีธรรมก็จะเกิดขึ้นตราบเท่าที่ประชาชนผู้ถูกพิชิต ยอมรับอำนาจของรัฐอิสลามและยอมจ่ายเงินภาษีเพื่อเป็นทุนรอนในการปกป้องรักษาความมั่นคงของรัฐและประชาชนผู้ถูกพิชิตนั้น

ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ถูกโค่นล้มโดยการใช้อำนาจผ่านทางกรอกบฏ อันนำไปสู่การสถาปนาราชวงศ์อับบาซียะฮ์ในที่สุด แต่หลักการปกครองใหญ่ ๆ ก็ไม่ได้มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปมากนัก ลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นเรื่อยมาซ้ำแล้วซ้ำอีกกับราชวงศ์อื่น ๆ ในยุคหลังตลอดช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ของโลกอาหรับ

คำถามก็คือ ลักษณะเด่นของอำนาจการปกครองของโลกอาหรับในช่วงเวลาประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา เป็นอย่างไร ? หากเราสำรวจประวัติศาสตร์ทางการเมืองของโลกอาหรับ ข้อสรุปของลักษณะอำนาจการปกครองในภาพรวมอาจอธิบายได้ดังนี้ คือ

1. ความชอบธรรมทางการเมืองไม่ได้เกิดมาจากสิ่งใด เว้นแต่อำนาจซึ่งได้มาจากการใช้อำนาจ การบีบบังคับ การใช้เล่ห์เหลี่ยมจัดการ และการบีบให้ยอมจำนน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองเป็นไปในแบบแนวคิด “คนเลี้ยงแกะกับฝูงแกะ” แนวคิดนี้มีที่มาจากวิถีชีวิตทะเลทรายที่คนเลี้ยงแกะจะต้องให้การดูแลแกะของพวกเขา พร้อมทั้งคอยให้อาหารและพยายามปกป้อง แม้กระนั้นก็ตาม คนเลี้ยงแกะก็มีสิทธิที่จะทำอย่างไรก็ได้ต่อสัตว์เลี้ยง เพราะถือเป็นที่ทรัพย์สินของเขาเอง

2. เมื่ออารยธรรมใหม่ได้มาถึงจากพลังขับเคลื่อนของศาสนาอิสลาม (พื้นฐานทางศีลธรรมอาหรับล้วนก่อกำเนิดมาจากศาสนาดังกล่าว) สถานการณ์ที่เปลี่ยนไปทำให้ผู้ปกครองพยายามอธิบายความชอบธรรมทางการเมืองของตนผ่านการตีความศาสนาแบบพิเศษจากคัมภีร์อัล-กุรอานและคำกล่าวของศาสนทูตมุฮัมมัด (สะดิช) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การใช้ศาสนามาสร้างความชอบธรรมทางการเมือง มีนักการศาสนาจำนวนไม่น้อยที่ใจง่ายยอมตกเป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครองในลักษณะดังกล่าวนี้ แต่ก็มีปราชญ์ทางศาสนาอยู่จำนวนไม่น้อยที่แข็งขืนออกมาท้าทายอำนาจ โดยพยายามใช้หลักศาสนาที่เที่ยงธรรมตอบโต้

3. ไม่มีผู้นำเผด็จการคนใดในประวัติศาสตร์การเมืองที่จะสนใจพัฒนาหรือริเริ่มก่อสร้างสถาบันอันจะนำไปสู่การจัดตั้งระบบการเมืองที่คอยตรวจสอบถ่วงดุล หรือจำกัดอำนาจของ

พวกเขาเอง (นอกเสียจากว่าจะถูกสถานการณ์บีบบังคับให้ต้องปรับเปลี่ยน)

4. ปราสาทราชวังกลายเป็นศูนย์กลางของการคบคิดวางอุบายและแผนการร้าย จนบางครั้งก็ก่อให้เกิดการนองเลือดในหมู่ชนภาคญาติของกษัตริย์เอง

ความจริงถ้าจะว่าไปแล้ว ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงต้นของสังคมอาหรับดังกล่าว ก็คงไม่แตกต่างอะไรมากนักกับปรากฏการณ์ทางการเมืองการปกครองของยุโรปในยุคกลาง หากจะเปรียบเทียบพัฒนาการการใช้นियามศัพท์ทางการเมืองระหว่างสังคมอาหรับกับสังคมตะวันตกนับตั้งแต่ยุค “ฟื้นฟูศิลปวิทยาการ” (Renaissance) เราก็คงพบว่าในสังคมอาหรับนั้น กรอบแนวคิดเรื่อง “คนเลี้ยงแกะกับฝูงแกะ” ได้เปลี่ยนโฉมไปเป็นกรอบแนวคิดทางการเมืองการปกครอง กลายเป็นแนวทางปฏิบัติที่สืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนนियามศัพท์ที่ใช้กันในยุโรปก็คือ “ผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง” (Ruler and Subjects) ที่ต่อมาคำว่า “ผู้ถูกปกครอง” ได้ถูกแทนที่ด้วยคำว่า “ประชาชาติ” (National) อันบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนพลเมือง (Citizen)

แต่การใช้นियามศัพท์ในวัฒนธรรมมุสลิม-อาหรับกลับยังย่ำอยู่กับที่ไม่เปลี่ยนแปลง ทั้ง ๆ ที่สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาหรับได้ขับเคลื่อนแบบมีพลวัตตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้จึงก่อให้เกิดความแปลกแยกขัดแย้งอย่างใหญ่หลวง

แม้โลกอาหรับจะไม่ได้มีความก้าวหน้าทางการเมือง อีกทั้งยังใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมในการปกครอง ดังที่ได้อธิบายไปแล้ว แต่โลกอาหรับก็เชื่อว่าชะฮุดหนึ่งล้าหลังในด้านอื่น ๆ อารยธรรมอาหรับมุสลิมในยุคกลางได้พัฒนาเจริญเติบโตทั้งทางด้านวัฒนธรรมและศิลปวิทยาการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ปรัชญา ศิลปะวรรณคดี ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ด้านที่อ่อนแอที่สุดของรัฐและอารยธรรมของสังคมอาหรับ ก็ยังคงเป็นเรื่องการพัฒนาทางการเมือง สภาพการณ์เช่นนี้อาจอธิบายลักษณะเด่น ๆ ได้ดังนี้

1. การพัฒนาและเจริญเติบโตของโลกอาหรับเกิดจากการเปิดกว้างทางด้านวัฒนธรรมศิลปวิทยาการ หรือแม้กระทั่งสังคม เพราะสังคมอาหรับยุคก่อนค่อนข้างมีความมอดทนอดกลั้น และมีขันติธรรมในเรื่องของศาสนาพอดวร (ยกเว้นในบางกรณี)

2. ความมอดทนอดกลั้นของชนชั้นปกครองต่อพลเมืองต่างสำนักคิด (แม้อยู่ในศาสนาเดียวกัน) มีอยู่อย่างจำกัดเมื่อเทียบกับความมอดทนอดกลั้นของชนชั้นปกครองที่มีต่อพลเมืองซึ่งไม่ใช่มุสลิม ทั้งนี้ก็เนื่องจากความแตกต่างของสำนักคิดนั้นถูกมองว่าเป็นการทำทลายทางการเมืองต่อชนชั้นปกครองหรือเหล่าราชวงศ์ทั้งหลาย ด้วยเหตุนี้ หลักการในการกำหนดความสัมพันธ์

ระหว่างชนชั้นปกครองกับพลเมืองกลุ่มนี้จึงเป็นเรื่องการเมือง หรือการใช้หลัก “อำนาจคือความชอบธรรม” จนนำไปสู่ภาวะการจำยอมและความจงรักภักดีของประชาชน ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นปกครองกับพลเมืองที่ไม่ใช่มุสลิมนั้น จะขึ้นอยู่กับสวัสดิการของรัฐที่มอบให้ประชาชน ตลอดจนบทบาทของพลเมืองและคุณูปการของพวกเขาในการสร้างรัฐสร้างชาติ และการสร้างความมั่งคั่งร่ำรวยให้แก่บ้านเมือง

3. จากการที่โลกอาหรับ (ยุคต้น) ได้แปลงานวิชาการทางด้านปรัชญาของกรีก ตลอดจนตำรับตำราเก่าแก่ของเปอร์เซียและอินเดีย จึงก่อให้เกิดแรงบันดาลใจพร้อม ๆ กับการถกเถียงกันในสังคมมุสลิม สำนักคิดมุสลิมชุดนี้ ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบก่อนใคร อันเป็นผลมาจากการเปิดกว้างของสังคมมุสลิมต่ออารยธรรมและวัฒนธรรมอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านปรัชญา วิทยาศาสตร์ ศิลปะ วรรณกรรม ฯลฯ นักวิชาการมุสลิมบางคนออกมามีวิพากษ์วิจารณ์ต่อต้านปรัชญาเหล่านี้ แต่ก็มีอีกหลายคนที่ยพยายามลอกเลียนแบบเพื่อใช้เป็นเหตุผลปกป้องศาสนา หรือแม้แต่การวางหลักการทางศาสนาอยู่บนข้อถกเถียงกันเชิงปรัชญา วาทกรรมที่เห็นได้ชัดในประวัติศาสตร์ คือการถกเถียงกันระหว่างอัล-ฆอซาลี⁸ นักวิชาการศาสนาแนวจารีตนิยมกับอิบน์ รุชด์⁹ (Ibn Rushed) นักวิชาการและนักวิทยาศาสตร์คนดังของโลกมุสลิม

4. ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็น “อุลาม่า” (ulama) หรือผู้รอบรู้ด้านศาสนาบางส่วน ออกมาแสดงความเห็นว่า “อิญญ์ติฮาด”¹⁰ (Ijtihad) ไม่สามารถกระทำได้ เนื่องจากไม่มีผู้ใดมีความ

---

⁸ อิหม่ามฆอซาลี มีนามเต็มว่า มุฮัมมัด บิน มุฮัมมัด ออบูฮามิด อัล-ฆอซาลี เขาเป็นอัจฉริยะบุรุษที่มีความฉลาดและไหวพริบอันหลักแหลม เขาได้ศึกษาวิชาการด้านศาสนา ปรัชญา ตรรกวิทยาและอื่น ๆ งานประพันธ์ของอิหม่ามฆอซาลีมีอยู่มากมาย ตำราที่แพร่หลายและโดดเด่นที่สุดของเขา คือ “อิห์ยาอูลูมุดดิน ฯ” และตำราอื่น ๆ อีก เขาเกิดในปี ค.ศ. 1917 และเสียชีวิตในปี ค.ศ. 1996

⁹ อิบน์ รุชด์ มีนามเต็มว่า ออบูวาลิด มุฮัมมัด บิน อะหมัด อิบน์ รุชด์ เป็นนักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียงชาวตะวันตกยุคอมร็อบในความสามารถอันเก่งกาจของเขา จนกระทั่งยกให้เป็นนักปรัชญามุสลิมที่ยิ่งใหญ่ เขาเป็นผู้ที่กล่าวถึงงานนิพนธ์ของอริสโตเติลได้อย่างลึกซึ้งที่สุด เขาเชื่อว่าศาสนาอิสลามยกย่องและสนับสนุนการศึกษาปรัชญา และอัล-กุรอานได้บัญญัติให้แสวงหาความรู้และแสวงหาความจริง เพราะปรัชญาที่แท้จริงนั้น ไม่สวนทางและต่อต้านศาสนา อิบน์ รุชด์เป็นนักปรัชญาที่มีความรู้อย่างกว้างขวาง เขาได้ทิ้งผลงานในเรื่องต่าง ๆ ไว้อย่างมากมาย โดยเฉพาะด้านปรัชญา นิติศาสตร์และแพทยศาสตร์ กระทั่งทำให้ชื่อเสียงของอิบน์ รุชด์ แพร่หลายไปทั่วโลก เขาเกิดในปี ค.ศ.1126 และเสียชีวิตในปี ค.ศ.1198

¹⁰ การใช้ความพยายามอย่างสุดความสามารถในการวินิจฉัยหรือตัดสินปัญหากฎหมายอิสลามในบางประเด็น

รัฐสูงพอที่จะเป็น “มุญญัตอะฮิด” อุลามาอ์เหล่านี้อ้างว่าทุกแง่มุมทางศาสนาเป็นที่ประจักษ์และชัดเจนอยู่แล้ว ดังนั้น นักวิชาการอื่น ๆ รุ่นต่อมาก็คงต้องยอมตามหรือยึดตามนักวิชาการยุคแรก สถานการณ์ที่เกิดขึ้นนำไปสู่การย้ายอยู่กับที่ ไม่มีประดิษฐ์กรรมใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากนัก งานวิชาการที่มีออกมาล้วนเป็นงานเขียนซ้ำหรือรอรธาบายซ้ำจากสิ่งที่นักวิชาการรุ่นก่อนทำมาแล้ว แม้จะมีการเพิ่มเติมเสริมแต่งบ้างเล็กน้อยก็ตาม

อันที่จริงนักวิชาการทางศาสนานั้นถูกแบ่งออกเป็น 3 จำพวก หากพิจารณาในแง่ของการเมือง พวกแรกยอมรับแนวทางการก่อกบฏโค่นล้มผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม พวกที่สองสนับสนุนผู้นำแม้ว่าพวกเขาจะเป็นเผด็จการก็ตาม ทั้งนี้ก็เพื่อรักษาเสถียรภาพความมั่นคงตลอดจนหลีกเลี่ยงความขัดแย้งภายใน หรือสงครามกลางเมือง ซึ่งเรียกกันว่า “ฟิตนะฮ์”¹¹ (Fitna) ส่วนพวกที่สามนั้นยึดถือแนวทาง “ลึกลับ” (Mystic) ไม่ข้องเกี่ยวกับการเมือง วางตัวอยู่เหนือปัญหา หรือแม้แต่หลีกเลี่ยงที่จะถกเถียงถึงประเด็นดังกล่าวโดยสิ้นเชิง

ผลจากการปิดกั้นหนทางการ “อิจญ์ติฮาด” คือไม่มีการพูดคุยกถกเถียงหรือแสดงความคิดเห็นเชิงวิจารณ์ต่อประเด็นปัญหาทางการเมือง ขณะเดียวกันก็ไม่มีการตั้งข้อสังเกตท้าทายหรืออภิปรายถกเถียงกันถึงประเด็นเรื่องศาสนา หากมีใครออกมาวิพากษ์วิจารณ์สองเรื่องดังกล่าว ก็อาจถูกชี้หน้าว่า “ดูหมิ่นจับจ้วงศาสนา” ลักษณะเช่นนี้ทำให้แนวคิดทางการเมืองและปรัชญาทางการเมืองของอาหรับจึงมีจุดศูนย์กลางวนเวียนอยู่ในกรอบแนวคิดเรื่องระบอบเคาะลีฟะฮ์ (Caliphate) ส่วนแนวคิดเรื่องศาสนาก็จะวนเวียนอยู่กับเรื่องนิติศาสตร์อิสลาม (Fiqh) และตรรกศาสตร์ (Kalam) ด้วยเหตุนี้ พัฒนาการทางสติปัญญาของอาหรับจึงตกอยู่ในภาวะหยุดนิ่ง อันขัดแย้งกับกรอบคิดอิสลามพื้นฐานและลักษณะธรรมชาติของมนุษย์

ขณะที่ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้เกิดขึ้นในสังคมอาหรับ แต่แนวคิดทางการเมืองและศาสนากลับหยุดนิ่งอยู่กับที่ ด้วยเหตุนี้ ความขัดแย้งระหว่างหลักการอิสลามอันสูงส่งกับพฤติกรรมของผู้นำอาหรับที่จ้อฉลจึงปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด การต่อต้านใด ๆ ที่มีต่ออิทธิพลอำนาจของผู้นำมักถูกปราบปรามกำราบอย่าง

ที่ตัวบทกฎหมายมิได้ระบุไว้อย่างชัดเจน คนที่มีอำนาจทำการอิจญ์ติฮาดได้เรียกว่า “มุญญัตอะฮิด” ปัจจุบันการอิจญ์ติฮาดเป็นแหล่งที่มาหนึ่งของกฎหมายอิสลาม

¹¹ คำว่า “ฟิตนะฮ์” หมายถึง การสร้างความเดือดร้อน ความวุ่นวาย การทำให้เกิดความเสียหาย การสร้างความเจ็บแค้นให้แก่ผู้อื่น การทำให้สังคมโดยรวมปั่นป่วน การสร้างความเสื่อมเสียให้แก่วงศ์ตระกูล ฯลฯ

จุดนี้ สถานการณ์เช่นนี้นำไปสู่ความต้อยตักยภาพของสังคมมุสลิมในแทบทุกระดับ อันทำให้พลังขับเคลื่อนต่อต้านเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไม่เกิดขึ้น

วิถัจกรความเป็นไปที่พื้นดินไดยากของสังคมอาหรับ ท้ายที่สุดจึงจบลงด้วยความเสื่อมโทรมตกต่ำทางอารยธรรม ในช่วงเวลาเดียวกัน ก็เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปที่เริ่มต้นขึ้นอย่างจริงจังในศตวรรษที่ 18 และ 19 อันเป็นความพยายามที่จะปฏิรูปคริสตจักรโรมันคาทอลิก (Roman Catholic Church) ที่ส่งผลให้เกิดนิกายโปรเตสแตนต์ (Protestant) นักคิดทางการเมืองยุโรปและนักวิชาการ ต่างผลักดันแนวคิดส่งเสริมผลประโยชน์ให้แก่ประชาชนคนส่วนใหญ่ สนับสนุนการทำ “สัญญาประชาคม” (Social Contract) ส่งเสริมแนวคิดเสรี หรือแม้กระทั่งการแยกอาณาจักรออกจากศาสนจักร แนวคิดรัฐ-ชาติได้ทำทลายอิทธิพลอำนาจของสันตะปาปา ขณะที่อำนาจทางเศรษฐกิจและการทหาร ตลอดจนการบุกเบิกค้นพบเส้นทางใหม่ๆ ทางภูมิศาสตร์ กลายเป็นปัจจัยนำไปสู่การล่าอาณานิคม ซึ่งมีแรงจูงใจจากการที่ต้องแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติและวัตถุดิบใหม่ ๆ ในต่างแดน เพื่อผลิตสินค้าอุตสาหกรรมตอบสนองความต้องการของตลาด ช่วงนี้เองโลกอาหรับจึงตกอยู่ในภาวะการณั้ตั้งรับ ถูกกดดันอย่างหนักทั้งจากความอ่อนแอของตนเองภายใน และความมุ่งมาดปรารถนาของมหาอำนาจภายนอก จนนำไปสู่การตกเป็นเมืองขึ้นของต่างชาติในที่สุด

ปฏิภริยาได้ต่อบจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเช่นนี้เป็นไปอย่างหลากหลาย นักปฏิรูปมุสลิมบางคนสนับสนุนให้รับเอาแบบแผนโมเดลของการพัฒนาแบบยุโรปมาใช้ โดยให้โลกอาหรับเปิดกว้างทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และศาสนา ขณะที่มุสลิมอีกบางส่วนคัดค้าน เสนอให้ยึดมั่นต่อประเพณีปฏิบัติดั้งเดิมพร้อมไปกับการสร้างเรื่องราวโรแมนติกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อันรุ่งเรืองและระบบการเมืองการปกครองแบบอิสลามของโลกอาหรับ

ความขัดแย้งนี้ยังนำไปสู่ความอ่อนแอยิ่งขึ้น และยังทำให้โลกอาหรับตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของต่างชาติมากยิ่งขึ้น จนก่อให้เกิดความคับแค้นผิตหวัง ช่วงระยะเวลา 3 ศตวรรษที่ผ่านมาจึงเป็นช่วงเวลาแห่งความโกลาหลวุ่นวายสำหรับโลกอาหรับ อันส่งผลให้โลกอาหรับในคริสต์ศตวรรษที่ 20 (โดยเฉพาะช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20) มีลักษณะพิเศษที่อาจอธิบายได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. ขณะที่กลุ่มประเทศอาหรับทยอยกันได้รับเอกราชกลายเป็นรัฐอธิปไตย โดยมีระบอบการปกครองที่หลากหลาย นับตั้งแต่ระบอบกษัตริย์หรือประธานาธิบดีเรื่อย

ไปจนถึงระบอบรัฐสภาและรัฐทหาร ที่ต่างได้รับการยอมรับจากนานาประเทศและเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ แต่ในทางตรงข้าม ภาวะทางเศรษฐกิจที่แท้จริง การพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอำนาจทางการทหาร กลับล้าหลัง

2. ระบบค่านิยมทางสังคมเสื่อมถอย สถานภาพของสตรีตกต่ำลง ระบบการศึกษาและระบบเศรษฐกิจล้าหลัง นักวิชาการศาสนามีความคิดคับแคบที่มักผูกขาดการตีความทางศาสนา อันไม่สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของอิสลามเอง นักการศาสนาจำนวนหนึ่งเข้าใจว่าการแสดงความคิดอย่างอิสระ อาจนำไปสู่ปัญหามากมายและทำให้เกิดการสับสนปนเปกัับวัฒนธรรม ค่านิยมและมรดกตกทอดของสังคมมุสลิม ความพยายามที่จะลุกขึ้นต่อต้านเปลี่ยนแปลงถูกระงับยับยั้ง การมองไปข้างหน้าหรือการวางแผนอนาคตไม่เป็นที่ยอมรับ เพราะต่างเชื่อว่าการกระทำเช่นนี้ขัดกับแนวคิดความเชื่อมั่นในเจตนารมณ์หรือพระประสงค์ของพระเจ้า การถกเถียงหาเหตุผลในเรื่องประวัติศาสตร์ศาสนาหรือมรดกทางวัฒนธรรมกลายเป็นสิ่งต้องห้าม ข้อกล่าวหาเรื่องการดูหมิ่นศาสนาและนอกรีต กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่คอยสกัดกั้นพวกที่มีแนวคิดเสรี อย่างไรก็ตาม นักการศาสนาบางส่วนก็ไม่ได้มีแนวคิดคับแคบเช่นนี้ไปเสียทั้งหมด

3. ช่วงเวลาที่เกิดความขัดแย้งระหว่างตะวันตกกับอดีตสหภาพโซเวียต อัฟกานิสถาน กลายเป็นจุดศูนย์กลางของการปะทะต่อสู้ สำนักคิดของมุสลิมสายจารีตถูกตะวันตกใช้เป็นเครื่องมือโดยเฉพาสหรัฐอเมริกา สถานการณ์เช่นนี้นำไปสู่ปรากฏการณ์ “ลมทวน” หลังจากที่สหภาพโซเวียตถอนตัวออกจากประเทศ (ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป) กลุ่มขบวนการมุสลิมซึ่งครั้งหนึ่งเคยถูกเรียกว่า “นักรบเพื่อศาสนา” หรือ “มุญาฮิดีน” ได้ถูกเกณฑ์ให้เข้ามารวมกันจากการโฆษณาชวนเชื่อของหน่วยงานข่าวกรองตะวันตก ซึ่งอ้างว่าสงครามในอัฟกานิสถานคือ สงครามเพื่อเสรีภาพ ประชาธิปไตย และเอกราช หน่วยงานเหล่านี้เปรียบสงครามในอัฟกานิสถานเป็นสงครามระหว่างผู้คนที่เชื่อมั่นศรัทธาในพระเจ้ากับพวกคอมมิวนิสต์ที่ปฏิเสธศาสนา ทั้ง ๆ ที่การกล่าวอ้างเช่นนี้เป็นไปเพื่อระดมตีฆาตชนชาวมุสลิมและตั้งจุดนักรบมุญาฮิดีนให้เข้าร่วมในสมรภูมิต่อความขัดแย้ง

หลังสงครามอัฟกานิสถานยุติลง สหรัฐฯ ได้ลดยกเลิกนักรบมุญาฮิดีนเหล่านี้ ปล่อยให้พวกเขารู้อีกต่อแต่โดดเดี่ยว นักรบมุญาฮิดีนเริ่มคิดใคร่ครวญสถานการณ์ แล้วย้อนทวนอุดมการณ์หลักที่ชักนำให้พวกเขาเข้ามาอยู่ในอัฟกานิสถาน ภาพที่พวกเขามองเห็นคือ การต่อสู้เพื่อศาสนา เสรีภาพ และความยุติธรรม อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการขบคิดใคร่ครวญนี้ พวกเขาพบว่าประเทศของพวกเขาเองไม่ได้ถูกปกครองตามแบบที่ถูกตีความว่าเป็นค่า

นิยมอิสลามตามที่พวกเขาเชื่อ อีกทั้งไม่ใช้การปกครองตามแบบอุดมคติภายใต้แนวคิดเสรีภาพแบบตะวันตก ความรู้สึกแปลกแยกเกิดขึ้น พวกเขาเชื่ออย่างฝังใจว่าพวกเขาคือ ผู้ที่ปลดปล่อยอัฟกานิสถาน สามารถกีดตันจนสหภาพโซเวียตต้องก้มหัวและคุกเข่าให้ แล้วในที่สุดก็ล่มสลายลงไป ความเชื่อในพลังของตนเองเช่นนี้นำไปสู่การหันกระบอกปืนเล็งเป้าไปยังผู้ปกครองในประเทศของพวกเขาเอง ไม่ว่าผู้ปกครองของพวกเขาเหล่านั้นจะเป็นกษัตริย์หรือประธานาธิบดีก็ตาม

กลุ่มขบวนการต่อต้านเกิดขึ้นแพร่หลายในโลกอาหรับ รัฐบาลของแทบทุกประเทศต่างใช้มาตรการปราบปรามอย่างหนักเพื่อจัดการกับแรงต้านที่เกิดขึ้น มุญาฮิดีนตกเป็นฝ่ายที่ถูกไล่ล่า พวกเขาส่วนหนึ่งได้รับการช่วยเหลือให้ที่พักพิงจากรัฐบาลตะวันตกที่เห็นว่าทราบดีที่กลุ่มประเทศตะวันตกไม่ได้รับอันตรายจากปรากฏการณ์นี้ การช่วยเหลือให้ที่พักพิงก็มีได้เป็นปัญหา ไม่ว่ามุญาฮิดีนเหล่านี้จะก่อความเสียหายให้แก่ประเทศแม่ของตนเองมาแล้วมากน้อยเพียงใดก็ตาม

แต่ท้ายที่สุดความรู้สึกท้อแท้สิ้นหวังก็เติบโตขึ้นในหมู่นักรบมุญาฮิดีนที่อาศัยพักพิงอยู่ในตะวันตก เมื่อพวกเขาพบว่ารัฐบาลตะวันตกเองที่เป็นตัวการสนับสนุนระบบเผด็จการหรือผู้นำที่ฉ้อฉลในโลกอาหรับ ดังนั้น เหตุการณ์ถล่มอาคารเวิลด์เทรดเซ็นเตอร์เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2001 จึงเป็นภาพฉากที่อธิบายถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างตะวันตกกับกลุ่มมุญาฮิดีนเหล่านี้ และเมื่อผลประโยชน์ของตะวันตกถูกคุกคามทำลาย “สงครามต่อต้านการก่อการร้าย” จึงกลายเป็นวาทกรรมที่นิยมนำมาอ้างอิงกันอย่างแพร่หลายไปทั่วโลก

ประเด็นสำคัญคือ ทำไมตะวันตกจึงไม่ยอมรับบทบาทของตนเองที่เป็นผู้หว่านเพาะหล่อเลี้ยงและส่งเสริมแนวคิดหัวรุนแรงและการก่อการร้ายในโลกอาหรับเอง แต่พวกเขากลับโยนความผิดทั้งหมดไปให้วัฒนธรรมและศาสนาอิสลาม ดังจะเห็นได้ว่า นักการเมือง นักวิชาการ และนักการศาสนาตะวันตกบางคน ได้สร้างวาทกรรมขึ้นมาใหม่เพื่อใช้ต่อต้านอิสลามและวัฒนธรรมอาหรับ อันเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิด “โรคเกลียดกลัวอิสลาม” (Islamophobia) ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีผลอย่างมากต่อความสัมพันธ์ระหว่างพลโลกที่เป็นมุสลิมกับผู้ที่มีไม่มุสลิม

ความจริงโลกอาหรับนั้นผ่านการเปลี่ยนแปลงมาหลายครั้งในยุคประวัติศาสตร์ การเมืองสมัยใหม่ เริ่มต้นจากความพยายามที่จะปลดแอกตนเองจากการปกครองของอาณาจักรออตโตมานเติร์กในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยร่วมมือกับจักรวรรดินิยมอังกฤษที่

ให้สัญญาอาหารว่า หากตนเองชนะสงครามจะปลดปล่อยดินแดนอาหรับให้เป็นเอกราช แต่ท้ายที่สุดชาวอาหรับก็ถูกบิดพลิ้ว เมื่อการปกครองโดยอาณาจักรออตโตมานซึ่งเป็นมุสลิมเหมือนกันได้สิ้นสุดลง มหาอำนาจตะวันตกจึงเข้ามาแทนที่ในฐานะเจ้าอาณานิคม ดินแดนอาหรับถูกแบ่งย่อยออกเป็นรัฐ-ชาติต่าง ๆ ตามการต่อรองเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ในหมู่ชาติมหาอำนาจ เกียรติยศศักดิ์ศรีของคนอาหรับถูกลบหลู่ โดยเฉพาะกรณีการสูญเสียดินแดนปาเลสไตน์ที่ถูกชาวยิวอพยพแย่งชิงไปต่อหน้าต่อตาด้วยการช่วยเหลือของบรรดามหาอำนาจทั้งหลาย

เมื่อเป็นเช่นนี้ ปฏิบัติการลุกฮือขึ้นต่อต้านจักรวรรดินิยมจึงเริ่มต้นขึ้นในหลายรูปแบบ อันมีเป้าหมายสุดท้ายที่อิสรภาพ เสรีภาพ และการกอบกู้เกียรติยศศักดิ์ศรีกลับคืนมาจนประสบความสำเร็จในที่สุด

หลังจากที่ดินแดนอาหรับต่าง ๆ ได้รับเอกราช กระแสชาตินิยมอาหรับได้เข้ามาแทนที่เจ้าอาณานิคมตะวันตก หลายประเทศที่ผู้นำอ้างตนเป็นกษัตริย์ถูกนายทหารหนุ่มซึ่งได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชนโค่นล้ม ผู้นำทหารที่ขึ้นมาเป็นอำนาจต่างให้คำมั่นสัญญาเรื่องอิสรภาพ เสรีภาพ และเอกภาพในหมู่ประชาชนคนอาหรับทั้งหมด แต่สุดท้ายก็จบลงด้วยระบอบอำนาจนิยมเผด็จการ ซึ่งได้สร้างเครือข่ายการคอร์รัปชันไว้อย่างถาวรทั่ว

ฉะนั้น ปรากฏการณ์การลุกฮือขึ้นของประชาชนคนอาหรับในครั้งนี้ จึงมีอาจจะมองอย่างผิวเผินว่ามีได้มีเค้าลางมาแต่อดีต แต่เป็นปรากฏการณ์ต่อเนื่องที่มีรูปแบบและวิธีการในการเคลื่อนไหวต่อสู้ของประชาชนที่แตกต่างจากยุคก่อน ดังนั้น สิ่งที่ปรากฏขึ้นในปัจจุบันจึงอาจเรียกได้ว่าเป็น “Arab Unfinished Revolution” หรือ “การปฏิวัติอาหรับที่ยังไม่เสร็จสิ้น” ซึ่งเป้าหมายของชุดการปฏิวัติครั้งต่าง ๆ นี้ก็คือ อิสรภาพ เสรีภาพ และการกอบกู้เกียรติยศศักดิ์ศรีของชาวอาหรับนั่นเอง

การปฏิวัติครั้งปัจจุบันจะบรรลุความสำเร็จตามที่ชาวอาหรับคาดหวังไว้หรือไม่ระบอบที่ถูกโค่นลงไปจะถูกแทนที่ด้วยอะไร? และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกำลังนำไปสู่อะไร มีผลกระทบในระยะยาวอย่างไรต่อภูมิภาคและต่อโลก? เป็นเรื่องที่ต้องติดตามกันต่อไป แต่ในที่นี่ผู้เขียนขอเสนอมุมมองของอิสลามต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ทางเลือกหลังจากที่ลัทธิชาตินิยม-สังคมนิยมอาหรับถูกโค่นล้มลงไปหลายประเทศ

ถนนสายประชาธิปไตยในโลกอาหรับ

ในการประชุมสมัชชาใหญ่ของสหประชาชาติเมื่อปลายเดือนกันยายน 2011 รองประธานาธิบดีของประเทศมัลดีฟส์ ได้ขึ้นกล่าวสุนทรพจน์อ้างถึงกระแสปฏิวัติอาหรับที่กำลังดำเนินไปอย่างต่อเนื่องว่า ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นข้อพิสูจน์ประการหนึ่งถึงความไปกันได้ระหว่างอิสลามกับแนวคิดประชาธิปไตย ข้อสรุปของท่านรองประธานาธิบดี ตลอดจนความมุ่งมั่นของชาวอาหรับที่จะโค่นล้มอำนาจเผด็จการ และสถาปนารัฐบาลพลเรือนเข้ามาแทนที่ นับเป็นการเปิดประเด็นเก่าเรื่อง “อิสลามกับประชาธิปไตย” ให้มีการถกเถียงกันใหม่ภายใต้สภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป

ในงานของ Samuel Huntington เรื่อง “การปะทะกันทางอารยธรรม” (Clash of Civilizations) เขาได้อธิบายเอาไว้ตอนหนึ่งว่า “ความล้มเหลวของประชาธิปไตยเสรีนิยมที่จะเข้าไปยึดกุมฐานที่มั่นในสังคมมุสลิมถือเป็นปรากฏการณ์ต่อเนื่องซ้ำซาก ความล้มเหลวอันนี้มีที่มาอย่างน้อยส่วนหนึ่งจากลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมอิสลามที่ไม่ยินยอมต้อนรับแนวคิดเสรีนิยมตะวันตก”¹² ข้อสรุปของฮันตินตันได้รับความน่าเชื่อถือในหมู่คนจำนวนหนึ่งที่เชื่อว่า อิสลามกับประชาธิปไตยเป็นแม่น้ำ 2 สายที่ไม่มีวันไหลเข้ามาบรรจบกันได้ หรือพูดอีกอย่างหนึ่งคืออิสลามกับประชาธิปไตยไม่สามารถไปด้วยกันได้นั่นเอง การกดขี่ปราบปรามของผู้เผด็จการต่อพลเมืองชาวมุสลิมในโลกอาหรับที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องยาวนานกลายเป็นเครื่องพิสูจน์ยืนยันที่รองรับแนวคิดดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์การลุกฮือขึ้นต่อต้านอำนาจเผด็จการของประชาชนคนอาหรับที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน นำไปสู่ข้อกังขาต่อทศวรรษของฮันตินตันและความเชื่อเดิม ๆ ของคนจำนวนหนึ่ง ประเทศต่าง ๆ ทั่วตะวันออกกลางต้องเผชิญกับภาวะการต่อต้านผู้นำจ้อฉล ท้องถนนตามประเทศต่าง ๆ เต็มไปด้วยผู้คนที่ออกมาเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงสู่ประชาธิปไตยในนามของศาสนา

ในอียิปต์ ขบวนการภราดรภาพมุสลิม ซึ่งเคยเป็นองค์กรที่ถูกตีตราว่าเป็น “กลุ่มมุสลิมสุดโต่ง” ได้ออกมาเคลื่อนไหวผลักดันให้เกิดการปฏิรูปประชาธิปไตยร่วมกับเพื่อนต่างศาสนิก (โดยเฉพาะชาวคริสเตียนคอปต์) และกลุ่มองค์กรแนวเสรีนิยม ซึ่งเข้ามามีบทบาทเดินขบวนประท้วงตลอดช่วงเวลาของการปฏิวัตินับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงวันสุดท้ายในบาห์เรน คัมภีร์อัล-กุรอานถูกชู

¹² Huntington, Samuel P. (ed.), *The Clash of Civilizations?: The Debate*, New York, Foreign Affairs, 1996.

ขึ้นเหนือหัวในทุก ๆ การเดินขบวนประท้วง ขณะที่นักการศาสนาจำนวนมากได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการลุกฮือขึ้นของประชาชนจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการสนับสนุนประชาธิปไตย ในเยเมน ภาพที่เห็นจนชินตาคือ ผู้หญิงที่คลุมหน้าปิดตาจากหัวจรดเท้า ได้ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องเสรีภาพในการแสดงออกและสิทธิมนุษยชน

พูดง่าย ๆ คือสัญลักษณ์เชิงศาสนามีให้เห็นอยู่ทั่วไปในขบวนการปฏิวัติประชาชนของประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ ข้อเรียกร้องของพวกเขาก็เป็นไปตามที่ฮันดีงตันบอกเอาไว้คือ พวกเขาต้องการ “แนวคิดเสรีนิยม” อันหมายถึง แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน เสรีภาพทางการเมือง การเลือกตั้งที่ยุติธรรมและโปร่งใส การปกครองภายใต้นิติรัฐ และระบบการตรวจสอบถ่วงดุล ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ค่านิยมเหล่านี้มิใช่เป็นเพียงค่านิยมของชาวตะวันตกเท่านั้น แต่เป็นค่านิยมสากลที่มนุษยชาติทุกคนปรารถนา ความแตกต่างมีอยู่เพียงว่าชาวตะวันตกได้ลิ้มรสค่านิยมเหล่านั้นก่อนประชาคมอื่น ๆ ในโลก

ในทุกประเทศของโลกอาหรับที่ประชาชนลุกฮือขึ้นเดินขบวน สโลแกนร่วมที่เห็นกันอยู่ทั่วไปคือ “ระบอบการปกครองแบบเดิมจะต้องถูกโค่นล้มลงไป” ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้อย่างชัดเจนว่า ระบอบเดิมเป็นสาเหตุของ “ความล้าหลังในสังคมมุสลิม” และ “ความล้มเหลวของเสรีนิยมประชาธิปไตยที่ไม่สามารถยึดกุมฐานที่มั่นได้ในสังคมมุสลิม” พูดอีกมุมหนึ่งก็คือ อิสลามมิใช่ปัจจัยขัดขวางการเจริญเติบโตของประชาธิปไตย แต่ระบอบเผด็จการต่างหากที่ไข่กลไกทุกอย่างในการฝักกลบความพยายามใดก็ตามที่จะก่อให้เกิดการปฏิรูปประชาธิปไตย (คงไม่ต้องระบุนามหาอำนาจมีส่วนอย่างไรต่อการส่งเสริมระบอบเผด็จการในตะวันออกกลาง)

ประชาชนในโลกอาหรับถูกปิดหูปิดตา ถูกปิดกั้นขัดขวาง มิให้พูดคุยกเถียงเกี่ยวกับประชาธิปไตยในหมู่ของพวกเขาเองมาช้านาน การเรียกร้องให้เปลี่ยนระบอบการปกครองอย่างเปิดเผยเป็นเรื่องคอขาดบาดตายที่ไม่ค่อยมีใครกล้าออกมาท้าทาย แต่ในขณะเดียวกันความปรารถนาที่จะมีสถาบันการเมืองแบบประชาธิปไตยก็ก่อตัวขึ้นอย่างช้า ๆ ค่อยเป็นค่อยไปจากการถูกกดขี่ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม จนก่อรูปเป็นระเบิดเวลาลูกใหญ่ ซึ่งท้ายที่สุดได้ปะทุขึ้นในลักษณะที่สร้างความประหลาดใจให้ใครต่อใครหลาย ๆ คนในโลกได้เห็น อย่างเช่นที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

หากเราพิจารณาถึงหลักการอิสลามจะพบแนวคิดหลายประการที่ศาสนาส่งเสริมค่านิยมแบบประชาธิปไตยหนึ่งในนั้นคือแนวคิดที่เรียกว่า “ชุรอ” (Shura) ซึ่งหมายถึง “การ

ปรึกษาหารือ” อัล-กูรานย้าอยู่หลายครั้งให้ชาวมุสลิมต้องปรึกษาหารือกันในเรื่องกิจการงานของพวกเขาเอง โดยการปรึกษาหารือดังกล่าวนั้นมีอยู่ 3 มิติด้วยกันคือ มิติทางสังคม (จิตวิญญาณ) เศรษฐกิจและการเมือง โองการหนึ่งในอัล-กูรานซึ่งกล่าวถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องนี้คือ “และบรรดาผู้ตอบรับต่อ พระเจ้าของพวกเขาและดำรงละหมาด และกิจการของพวกเขา มีการปรึกษาหารือระหว่างพวกเขาและเขาบริจาสิ่งที่เราได้ ให้เครื่องปัจจัยยังชีพแก่พวกเขา” (อัลกูราน, 42:38)

มุฮัมมัด อัลชีราซี (Muhammad Al-Shirazi) นักวิชาการมุสลิมที่มีชื่อเสียงคนหนึ่ง ได้เขียนไว้ในงานของเขาเรื่อง “ระบบชูรอในอิสลาม” ว่า “หากพิจารณาจากโองการในอัลกูรานข้างต้น ชูรออาจแยกออกได้เป็น 2 ประเภท ประเภทแรกคือ การปรึกษาหารือระหว่างผู้ปกครองและมวลชนมุสลิมเกี่ยวกับกิจการงานที่เกี่ยวข้องกับพวกเขาเอง และประเภทที่สองคือ การปรึกษาหารือระหว่างมวลชนมุสลิมด้วยกันเองเกี่ยวกับวิธีการจัดการบริหารกิจการบ้านเมืองของพวกเขา ด้วยเหตุดังกล่าวการปรึกษาหารือจึงถือเป็นหน้าที่รับผิดชอบของทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองมุสลิม”¹³ เนื้อหาหลักในงานของเขา คือ การอธิบายถึงค่านิยมประชาธิปไตยของการมีส่วนร่วมในการเมืองการปกครองและแนวคิดประชาสังคมของอิสลาม (Civil Society)

คอลิด อัล-ฟาดี (Khaled al-Fadl) ศาสตราจารย์ด้านกฎหมายอิสลามแห่งมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ลอสแอนเจลิส (UCLA) และเป็นอีกหนึ่งในปราชญ์ด้านศาสนาคนสำคัญของโลกมุสลิมปัจจุบัน ได้อธิบายว่า อิสลามส่งเสริมแนวคิดประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นรูปแบบทางเลือกที่เหมาะสมในการบริหารระบบรัฐ-ชาติสมัยใหม่¹⁴ อัล-ฟาดีได้เขียนไว้ในบทความของเขาว่า

“แม้ว่านักนิติศาสตร์มุสลิมได้ถกเถียงกันถึงระบบการเมือง แต่คัมภีร์อัล-กูรานเองมิได้กำหนดรูปแบบการปกครองใด ๆ เอาไว้เป็นการเฉพาะ กระนั้นอัล-กูรานก็ได้ระบุชุดค่านิยมทางการเมืองและสังคมเอาไว้ ซึ่งเป็นหัวใจของรูปแบบการปกครอง (polity) ค่านิยม 3 ประการที่สำคัญ (ต่อรูปแบบการปกครอง) คือ แสวงหาความยุติธรรมผ่านความร่วมมือกันทาง

¹³ Imam Mohammad Al-Shirazi, *Shura in Islam*, (Qum, Iran: 1999), <http://www.alshirazi.com/compilations/patg/alshora/fehres.htm> (accessed June 16, 2011).

¹⁴ Khaled Abou el Fadl, *Islam and the Challenge of Democracy*. Ed. Joshua Cohen and Deborah Chasman. (Princeton University Press: Princeton and Oxford, 2004).

สังคมและการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (ดูอัล-กุรอาน 49: 13, 11: 119) สถาปนาระบบการปกครองที่ใช้การปรึกษาหารือ ไม่ยอมรับระบบการปกครองแบบอำนาจนิยม และจัดตั้งสถาบันเสริมสร้างความเมตตากรุณาและความเห็นอกเห็นใจในปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (ดูอัล-กุรอาน 6: 12, 6: 54, 21: 107, 27: 77, 29: 51, 45: 20) ดังนั้น มุสลิมในวันนี้จะต้องให้การยอมรับรูปแบบการปกครองที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดที่จะช่วยส่งเสริมค่านิยม (ที่อัล-กุรอานระบุไว้) เหล่านี้ทั้งหมด”

“การพิจารณาครุ่นคิดหลายครั้งชี้แนะว่าประชาธิปไตย-และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญซึ่งปกป้องคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลขั้นพื้นฐานคือรูปแบบการปกครองนั้น ข้อถกเถียงที่เป็นแก่นกลาง (ในเรื่องนี้) ของข้าพเจ้า ก็คือว่า ระบบประชาธิปไตยที่มอบสิทธิความเท่าเทียมเรื่อง การแสดงความคิดเห็น สิทธิการรวมกลุ่มและสิทธิในการออกเสียง มีศักยภาพมากที่สุดในการที่จะส่งเสริมความยุติธรรมและการปกป้องศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ โดยไม่ต้องกล่าวโทษตำหนิให้พระเจ้าต้องรับผิดชอบต่อความยุติธรรมหรือการถูกทำลายศักดิ์ศรีของมวลมนุษยชาติ แนวคิดพื้นฐานของอัล-กุรอานคือ พระเจ้าได้มอบหมายหน้าที่อันประเสริฐให้มวลมนุษย์ทั้งหมด โดยให้แต่ละคนเป็นตัวแทนของพระองค์บนหน้าแผ่นดินนี้..ด้วยการมอบหมายสิทธิทางการเมืองอันเท่าเทียมใหม่แก่ทุกคน ประชาธิปไตยจึงเป็นส่วนอธิบายขยายความเข้าใจถึงสถานะอันพิเศษ (ดังกล่าว) ของมนุษย์และช่วยให้พวกเขาปฏิบัติหน้าที่ตามความรับผิดชอบ”¹⁵

“...แน่นอน ระบบประชาธิปไตยมิได้ประกันถึงความยุติธรรม แต่มันได้วางหลักการพื้นฐานเพื่อแสวงหาความยุติธรรมและเพื่อเติมเต็มความรับผิดชอบพื้นฐานที่พวกเราแต่ละคนได้รับมอบหมายจากพระเจ้า...ระบบประชาธิปไตยทำให้...ผู้มีอำนาจต้องรับผิดชอบต่อ(ผู้คน)ทั้งหมดการตรวจสอบถ่วงดุลนี้สอดคล้องกับข้อกำหนดเรื่องความยุติธรรมในอิสลาม หากระบบการเมืองไม่มีกลไกเชิงสถาบันสำหรับการตรวจสอบความยุติธรรม ก็

---

¹⁵ เฝิงอ่าว, หน้า 5-6

เท่ากับว่าในตัวระบบเองนั้นแหละที่ไม่ยุติธรรม...”¹⁶

อย่างไรก็ตาม ฮันตินตันเชื่อว่า เป็นเพราะศาสนาอิสลาม มุสลิมถึงได้ต่อต้านทุก ๆ ความพยายามที่จะส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย แต่งานวิจัยเชิงสำรวจค่านิยมพลเมืองโลกของ Myunghee kim ซึ่งจัดทำขึ้นระหว่างปี 1995-2001 พบว่า “มุสลิมและผู้คนจากศาสนาอื่น ๆ ให้การสนับสนุนส่งเสริมอุดมการณ์ประชาธิปไตยและภาวะผู้นำมากพอ ๆ กัน”¹⁷ ฉะนั้น จึงไม่แปลกกว่านับตั้งแต่เดือนธันวาคม 2010 โลกจึงได้เห็นชาวอาหรับกลายเป็นกลุ่มคนที่กระหายสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค ดังจะเห็นได้ว่า ผู้คนจำนวนนับพันนับหมื่นทั่วตะวันออกกลางต้องถูกฆ่าตายขณะตะโกนเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองและการปฏิรูปประชาธิปไตยอย่างสันติ ชาวอาหรับอีกจำนวนไม่น้อยต้องถูกลงโทษฐานตะโกนต่อต้านระบอบเผด็จการและการเรียกร้องความเสมอภาคเท่าเทียมกัน

แน่นอนว่าความสำเร็จของการปฏิวัติอาหรับคงไม่ได้หมายถึง การได้มาซึ่งระบอบประชาธิปไตยในประเทศต่าง ๆ อย่างอัตโนมัติ ชาวอาหรับคงต้องเดินทางอีกยาวไกลกว่าที่จะไปถึงเส้นชัยที่คาดหวัง พวกเขาจะต้องลองผิดลองถูก คงมีอุปสรรครออยู่ข้างหน้าอีกมากมาย มีสิ่งที่ต้องเรียนรู้อีกหลายอย่างเกี่ยวกับสถาบันประชาธิปไตย แต่อย่างน้อย การล้มลงของผู้นำเผด็จการก็ถือเป็นก้าวอย่างสำคัญของการเริ่มต้นเดินทางไปสู่ถนนสายประชาธิปไตยภายใต้การกำกับของหลักการอิสลาม แม้นถนนสายประชาธิปไตยนี้จะยังอยู่อีกยาวไกลและขรุขระ แต่ชาวอาหรับก็ได้เริ่มเดินทางสู่ถนนสายนั้นแล้ว

---

¹⁶ เพิ่งอ้าง, หน้า 6

¹⁷ Myunghee Kim, “Spiritual Values, Religious Practices, and Democratic Attitudes,” Politics and Religion, (2008), 216.

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

จรัญ มะลูลีม, อิมรอน มะลูลีม, กิติมา อมรทัต และศิระ นวนมี. **บทนำแห่งตะวันออกกลาง**. กรุงเทพฯ, สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534

อิมรอน มะลูลีม. **อิหร่าน: ก่อนและหลังการปฏิวัติ**. กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์ทางนำ, 2533

ภาษาอังกฤษ

Alghatam, Mohammad J.K. & Galal, Mohamed Noman. (2007) **Arab and Muslim Issues in a Changing World**. Bahrain Centre for Studies and Research.

Browsers, Michaelle (2009). **Political Ideology in the Arab World: Accommodation and Transformation**. New York: Cambridge University Press.

David K. Willis. “*The Impact of Islam*”, **Christian Science Monitor**, 18-24 August 1984.

Elizabeth Fernea, “*Islamic Feminism Finds a Different Voice*”, **Foreign Journal** (May 2000)

Esposito, John L. (1995). **The Islamic Threat: Myth or Reality?** 2nd ed. New York: Oxford University Press.

Fadl, Khaled Abou el. (2004). **Islam and the Challenge of Democracy**. Ed. Joshua Cohen and Deborah Chasman. Princeton University Press: Princeton and Oxford.

Gardner, David (2009). **Last Chance: The Middle East in the Balance**. London: I.B. Tauris.

Goldstone, Jack A.; Hazel, John T., Jr. (14 April 2011). “Understanding the Revolutions of 2011: Weakness and Resilience in Middle Eastern Autocracies”. **Foreign Affairs**.

Harris, Christina. (1964). **Nationalism and Revolution in Egypt: The Role of the Muslim Brotherhood**. The Hague.

Huntington, Samuel P. (ed.). (1996). **The Clash of Civilizations?: The Debate**, New

York, Foreign Affairs.

Kim, Myunghee (2008). “**Spiritual Values, Religious Practices, and Democratic Attitudes.** Politics and Religion

Ottaway, Marina; Choucair-Vizoso, Julia, eds (2008). **Beyond the Facade: Political Reform in the Arab World.** Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.

Phares, Walid (2010). **Coming Revolution: Struggle for Freedom in the Middle East.** New York: Simon & Schuster.

Posusney, Marsha Pripstein; Angrist, Michele Penner, eds (2005). **Authoritarianism in the Middle East: Regimes and Resistance.** Boulder: Lynne Rienner.

Timo Behr & Mika Aaltola. The Arab uprising: Causes, prospects and implications. The Finnish Institute of International Affairs, (14 March, 2011).

เว็บไซต์

“Tunisia Protests against Ben Ali Left 300 Dead, Says UN”. [Http://www.bbc.co.uk/](http://www.bbc.co.uk/). N.p., n.d. Web. 1 Feb. 2011.

“Imam Mohammad Al-Shirazi, Shura in Islam,.” [Http://www.alshirazi.com/](http://www.alshirazi.com/). N.p., n.d. Web. 1999.

